

M: Életrajzi

Ködt: Nagy Ferenc

K: Borhíndi Gyula

A

EMLÉKEZÉS NAGY FERENCRE

17 – születésének századik évfordulóján –

Magyarországot a nagy ember-, terület- és anyagvesztéssel végződött második világháború után a korábbiakon kívül vagy helyett újabb megpróbáltatások érték. Függetlenségét már korábban elvesztette. A német náci megszállást szovjetország követte, amely már az első pillanattól kezdve hosszabb tartamúnak ígérkezett, mint a német. Még akkor is, amikor még nem vált bizonyossá, hogy a keleti világhatalom egyhamar nem engedi ki mar-kából. Az én nemzedékemhez tartozók, tehát a háború végén húszas éveikben járók és az ennél idősebbek nemigen hitték, hogy a szovjeturalom vége még életükben bekövetkezhet.

A háborút követő első években még helyenként és időnként pislákkolt némi remény, hogy a lehetőségek és eshetőségek legrosszabbika, a szovjet belső állapotok és az ottani embertelen elnyomó rendszer magyarországi átültetése nem következik be, vagy legalábbis enyhébb változatával szembesül a magyar nép. A legtöbbször bizakodó és tragikus helyzetekben is reménykedő emberi természet hajlott olyan nézetek elfogadására, hogy egyfelől a háborúban győztes nyugati hatalmak mérséklően hatnak keleti szövetségeseikre, és nem túrják a terror uralmát egy olyan országban, amelyet nemzetközi egyezmények alapján részben ők is ellenőriznek, másfelől a Kreml uraiban is lesz annyi belátás, hogy érdeküknek tekintik a világgözülemény tudomásulvételét.

Sajnos, a Nyugat, nevezetesen az Egyesült Államok és Nagy-Britannia, a háborút követő első években kevés érdeklődést mutatott a kelet-közép-európai kis népek sorsa iránt. Ezek pedig képtelenek voltak a moszkvai nyomásnak ellenállni, annál kevésbé, mert egymás után kommunista pártok irányítása alá kerültek.

Az átmeneti idő a háború befejezésétől a maradéktalan kommunista hatalomátvételig, tehát 1945-től 1949 elejéig, az egypártrendszer bevezetéséig a teljes bolsevizálás megkezdéséig Magyarországon volt a leghosszabb. Négy évig tartott. Ez időszak legjelentősebb magyar demokrata politikusa kétségtelenül Nagy Ferenc volt.

Visszapillantva az elmúlt csaknem hat évtizedre, a magyar miniszterelnökök közül rajta kívül talán csak Nagy Imre, majd az 1990-es fordulat óta Antall József és Orbán Viktor kormányfői működéséről mondható el, hogy széles körű nemzeti közmegegyezés kísérte, annak folytán, hogy az említettek a legfontosabb nemzeti célok megvalósítására és a legégetőbb társadalmi igények kielégítésére törekedtek.

Nagy Ferenc az első miniszterelnök, aki a korabeli magyar társadalom többségét alkotó parasztság soraiból emelkedett az ország legfőbb vezetői közé, és megnyugtató biztosítékot szolgáltatott arról, hogy ez az osztály Achim L. András, Nagyatádi Szabó István, Veres Péter után is képes nagy feladatok ellátására alkalmas újabb fiait – vele együtt Kovács Bélát – a politika élvonalába emelni. Nagy Ferenc a parasztpolitikusok közül egyébként abban is az első, hogy nemcsak a belpolitika porondján, de sorsának alakulása folytán a külpolitikában és a nemzetközi érintkezésben is megállta a helyét.

Száz évvel ezelőtt, 1903. október 8-án – mint emlékirataiban írta, Magyarország egyik legkisebb falujában –, a Baryana megyei Bissén született. Ez a nagyon régi község a Villányi-hegység északi peremén, Siklóstól északnyu-

KECSKEMÉTI KÁLMÁN: CÍM NÉLKÜL

gatra fekszik. „Közel a Duna és a Dráva folyó szögletéhez, a Drávához tizennégy kilométerre.” A lexikon szerint a századfordulón mintegy 600 lakosa volt, az állandó fogyás következtében 1990-ben már csak 260-an lakták. A legtöbbször katolikusok vagy reformátusok. A volt miniszterelnök családja is református volt. Az 1903-as évben Magyarországon sorozatosan törtek ki sztrájkok. Nagy Ferenc születése előtti napon éppen befejeződött 1400 pécsi építőmunkás szeptember 26-án, béremelésért indított kéthetes sztrájkja, amelyhez közben a város csaknem valamennyi munkása

csatlakozott. (A városban sokszor sztrájkolhattak. Ha jól emlékszem édesapám gyerekkoromban hallott elbeszéléseire, a tízes évek elején gyári munkásként egy ideig ott dolgozván ő is sztrájkolt Pécsen.) A kormány élén 1903-ban Széll Kálmán, majd rövid ideig (Nagy Ferenc születésekor) a szabadelvű gróf Khuen-Héderváry Károly, utána az akkor ugyancsak szabadelvű gróf Tisza István állt. „Azt lehetne mondani – írta Nagy Ferenc szülőfalujáról szólva –, hogy kivétel nélkül mindenki paraszt a faluban. Parasztnak számít még az a két tanult ember is, aki ősidők óta a faluban lakik, a református pap és a református tanító, mert hiszen javadalmazásuk egy részét az a kis föld adja, amelyet kimértek nekik századokkal ezelőtt, s amelynek a termését évről évre nagy várakozással kalkulálják bele évi jövedelmükbe.”

A volt miniszterelnök ifjúsága ugyanúgy telt, mint a többi parasztgyereké. Nagyon jó tanuló volt, az iskola legjobbja. Édesanyja szerette volna taníttatni, az apát is sikerült rávennie, hogy adják városi iskolába. De közbejött a háború, az apát öreg tartalékosként elvitték katonának. A fiúnak iskola helyett a háznál kellett maradnia, pótolandó az apát és segítő az anyának. Délelőttönként még járt az iskolába, délutánonként kinn dolgozott a mezőn. Közben sokat olvasott, anyja újságot és folyóiratot járatott. Mindent elolvasott, ami kezébe került. Munka után művelődött. Apja visszatért a frontról, részt vett a helyi politikában, ő maga ifjúsági kultúrkört vezetett.

Húszéves korában elkezdett cikkeket írni a megyei lapokba és törődni a község ügyeivel. Hamarosan kiderült, hogy nagyobb érdeklődésű és tettvágyú, mint a többi vele hasonló korú fiatal. Szívesen látták a politikai munkában. 1924-ben belépett a Nagyatádi Szabó István által vezetett Kiszgazdapártba. 1928-tól 1930 nyaráig alelnöke volt e párt Baranya megyei szervezetének. Tudását, szónoki adottságait, íráskészségét, igyekezetét, munkabírását, szervezői

képességeit hamarosan felismerték, és szépen haladt a politikai pályán. 1930. október 12-én Békésen nemcsak közreműködött a *Független Kisgazdapárt* megalapításában, hanem főtítkárává választották. E tisztségét megtartotta 1945 nyaráig. Röviddel a megalakulás után Gaál Gaszton lett a párt elnöke. Ő azonban 1932-ben meghalt.

Nagy Ferenc 1932-ben felköltözött Budapestre, ahonnan tevékenyebben vehetett részt a pártközpont munkájában és a szervezeti hálózat kiépítésében. Írói tevékenysége is kitágult. Immár fővárosi lapokban is publikált. Főleg a *Pesti Hírlap* és a *Kis Újság* közölte cikkeit. Ezek falusi, paraszti témákkal foglalkoztak. Erősen érezhető volt bennük a népi írók és a mindinkább kibontakozó népi mozgalom hatása, de tartózkodva ezek olykor észlelhető radikális felhangjaitól és éles fogalmazási fordulataitól. A népi írókkal és politikusokkal való kapcsolata abban is dokumentálódott, hogy később, már a háború alatt, 1942 augusztusában részt vett a szárszói konferencián. A népi mozgalom sok ismert tagja baráti köréhez tartozott. Rokonszenvvel kísérte ezek részvételét és közreműködését a Parasztszövetség tevékenységében.

1939. május végén tagja lett az országgyűlésnek. Kisgazdapárti programmal Baranyában választották meg. Egyik kezdeményezője volt a *Magyar Parasztszövetség* megalapításának, amire 1941 szeptemberében került sor. Ennek első elnöke lett. E tiszttét 1943 novemberéig látta el. Erősen náciellenes volt, szemben állt a háborús politikával. 1942-ben csatlakozott az ellenállás szellemiségében fogant Magyar Történelmi Emlékbizottsághoz. Országgyűlési felszólalásaiban főleg mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozott, de szót emelt az alkotmányosság fenntartása érdekében, a német-nácibarát külpolitika és a jogkorlátozó intézkedések ellen. 1943-ban aláírta a háborúból való kiválást sürgető és Bajcsy-Zsilinszky Endre által fogalmazott memorandumot. Az 1944. márciusi német megszállás után

szülőföldjén rejtőzött, de amikor megfenyegették, hogy elhurcolják családját, önként jelentkezett a pécsi Gestapo-kirendeltségnél. Október 10-én másokkal együtt a németek átadták a magyar kormánynak, amely 15-én szabadlábba helyezte. Röviddel a nyilas puccs után újból rejtőznie kellett. A háború végéig a budapesti Skót Misszió házában talált menedéket.

Visszanyerve a szabad mozgás lehetőségét, nagy buzgalommal és lelkesedéssel kapcsolódott be újból a politikai életbe, a Kisgazdapárt újjászervezésébe és a kor adta feladatok elvégzésébe. A szovjet megszállók 1945 elején elsősorban abban voltak érdekelve, hogy az élet visszatérjen normális medrébe, és az ország minél előbb kiheverje a háború szörnyűségeit. Fél szemmel még a nyugati szövetségesekre pillantottak és a háborús együttműködés gondolatát ápolták, fél szemükkel azonban már azt méregették, hogy kommunista zsoldos segédcsapatukkal hol, mikor és hogyan indítsák meg rohamukat a nyugatiakkal való szövetség felmondására és a háborús demarkációs vonalnak befolyási övezetük határává való átalakítására. A magyarországi kommunisták ebben megbízható partnereknek bizonyultak, és Rákosi Mátyás vezetésével a szovjet politikai stratégia fenntartás nélküli kiszolgálásában jeleskedtek.

A teljes kommunista hatalomátvételig tartó átmeneti állapot Magyarországon volt a leghosszabb. Minden más szovjet megszállta országban hamarabb indult meg a bolsevizálásnak nevezett társadalmi, politikai és gazdasági átalakulás. Ez nem kis részben annak is volt tulajdonítható, hogy Magyarországon jelentkezett legkorábban és legerősebben, másfelől tartott leghosszabb ideig az átállástól való vonakodás és valamelyes önállóság, részleges szabadság és külön út igénye. Még ha korlátozott volt is, az önállóság és szabadság melletti kitartásnak sehol sem volt oly erős és tartós bázisa, a szovjet megszállók hazai csatlósainak társadalmi elfogadottsága sehol sem volt oly gyenge, mint ép-

pen hazánkban. A kommunisták szabad választásokon, ahol sor kerülhetett rájuk, sehol sem kaptak oly kevés szavazatot, mint Magyarországon. 1945 őszen csak 17 százalékos, az 1947 nyarán csalásokkal tarkított választásokon is csak 22,3 százalékos eredményt értek el. Ameddig szabad véleménynyilvánítás lehetséges volt, a velük szövetséges szociáldemokrata párttal együtt sem szerezhettek többséget. Legjelentősebb ellenfelüket, a kisgazdákat még valamelyes demokratikus körülmények között sem tudták megelőzni.

Nagy Ferenc attól kezdve, hogy rejtekhelyéről előjött és a politikai küzdelmekbe ismét bekapcsolódott, fokozatosan emelkedett nemcsak a kisgazdapárton belüli, de az országos politikai hierarchiában is. 1945 tavaszán részt vett a budapesti Nemzeti Bizottság megalakításában, tagja lett az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, május közepén újjáépítési miniszterként bekapcsolódott az ideiglenes kormány munkájába, augusztusban elnök-ként a Kisgazdapárt élére került, és átvette a Magyar Parasztszövetség vezetését is. Ekkor alakult ki a Kisgazdapártot irányító úgynevezett „négyes fogat”, amely Kovács Bélából, Nagy Ferencből, Tildy Zoltánból és Varga Bélából állt.

Hiába állt mögötte az ország többsége, hiszen nemcsak a Kisgazdapárt szavazói támogatták, de sokan a Nemzeti Parasztpárt vidéki és fővárosi tagjai közül, azon kívül a kisebb pártokkal rokonszenvezők közül is igen sokan, nem beszélve a pártunkívüliekről. Mindez mit sem használt, hiszen az történt, amit a megszállók és az árnyékukban tevékenykedő két munkáspárt akart. Ez utóbbiak, a szakszervezetek vezetőivel és a megfélemlített parasztpártiakkal 1946. március 5-én megalakították a Baloldali Blokkot, amelyet eszközül használtak fel a Kisgazdapárt elleni kampányban és a megsemmisítésére indított akciókban.

Amikor 1946. június elején magyar kormánydelegáció járt Washingtonban és Londonban, Nagy Ferenc már

észlelhette, hogy a Nyugat két fő hatalma elfogadni kész az érdekszféra-elméletet, Európa kettészakítását, és kisujját sem hajlandó mozdítani az ellen, hogy egész Kelet-Közép-Európa szovjeturalom alá kerüljön, olyan országokat (például Lengyelországot és Csehszlovákiát) is beleértve, amelyek hagyományosan az Egyesült Államok és Nagy-Britannia barátainak, szövetségeseinek számítottak. E tapasztalat okozta csalódást csak fokozta, amikor valamivel később Nagy Ferencnek azt kellett látnia, hogy az Egyesült Államok nem hajlandó semmit sem tenni az ellen, hogy szovjet szövetségese teljesen leigázza Magyarországot. A kommunisták ráadásul kiagyalták az úgynevezett összeesküvésű pert. A mögötte felsejlő koncepció végső fokon nem szolgált mást, mint a kiszagda tömegek megfélemlítését, Kovács Béla és Nagy Ferenc félreállítását, a párt megosztását, következésképpen gyengítését és erejétől való megfosztását. Ez sikerült is, anélkül, hogy kívülről bármilyen ellenállásba ütközött volna. A világ tétlenül szemlélte, ami Magyarországon történik.

A magyar kormányfő nagy keserűségére mértékadó nyugati államférfiak szó nélkül vették tudomásul, hogy a szovjet megszállók letartóztatták és elhurcolták a Kisgazdapárt főtitkárát, Kovács Béla volt földművelődésügyi minisztert. Nem sokkal utána ítéletet mondtak a koncepció összeesküvésű perben. Három halálos ítélet hangzott el (egyét a fellebbviteli tárgyalás után azonnal végre is hajtottak, kettőt hosszú fegyházra illetve kényszermunkára változtattak), és a per nagyszámú vádlottját ugyancsak hosszabb-rövidebb szabadságvesztésre ítélték. Az elítéltek nagy része kisgazdapárti volt, néhányan parasztpártiak vagy pártonkívüliek. Az országban nőtt az elkese-redés.

Közben lezajlott a párizsi békekonferencia. A Magyarországgal kötött békeszerződés megerősítette, sőt némileg súlyosbította a trianoni békediktátumot. A szomszédos or-

szágokban növekedett a magyar kisebbségre nehezedő nyomás. Nagy Ferenc miniszterelnök helyzete mind bizonytalanabbá és kilátástalanabbá vált.

Visszatekintve erre az időszakra emlékirataiban önkritikusan megemlíti, hogy súlyos tévedés volt a Baloldali Blokk megalakulásának eltűrése. „A koalíción belül való kommunista vezetés alatt álló külön tömörülést – írta – nem lett volna szabad megengedni, még akkor sem, ha indoklásul a közös munkásvédelmet hozták fel. Ki kellett volna jelentenem, hogy csak olyan összetétel mellett vagyok hajlandó a koalíciót vezetni, ha legalább formálisan minden párt megőrzi a maga függetlenségét. Valószínű, hogy a Szovjet beleszólt volna az így kialakuló vitába, de talán akkor még nem kényszerítette volna a Kommunista Pártot, hogy kenyértörésre vigye a dolgot. Ahelyett, hogy harcot kezdtem volna, nekivágtam a munkának azzal az elhatározással, hogy kerülni fogom azokat a területeket, amelyeken ők az erősebbek, és megpróbálom a magyar politikai életet azokon a területeken megtartani, amelyeken még hatni lehet józan érveléssel és békülékeny magatartással.” (I/354. l.)

Későbbi tapasztalatokkal gazdagodva és ma olvasva e kijelentést, nem hallgatható el, hogy nagyfokú naivitás volt ebben a véleményben. Az idők folyamán kiderült, hogy a szovjet vezetőknek és magyar elvtársaiknak a józan szóhoz nem volt fülük, és őket békülékeny magatartással megközelíteni nemigen lehetett. Az 1956-os év megmutatta, hogy csak az erőszakot értik meg. Ehhez a felismeréshez azonban el kellett telnie az 1947 és 1956 közötti tíz évnek. Nagy Ferenc kormánya iparkodott ugyan védekezésésként balra tolódni, de Rákosinak az ő feje kellett, és nem egy álbaloldali politika.

Ennek hamarosan látható jelei is mutatkoztak. A miniszterelnök 1947 májusában feleségével együtt az ottani mezőgazdaság tanulmányozására gépkocsin Svájcba uta-

zott. Helyette, Rákosi ezt az alkalmat használta fel arra, hogy lemondásra kényszerítse. Az összeesküvés per nyomozási eljárásában napfényre került adatok alapján – állította – az a gyanú merült fel, hogy az összeesküvésben ő is részt vett. A kormány éléről tehát, sürgette Rákosi, távoznia, és bíróság elé állnia kellene. A miniszterelnök ezt megtagadta, nem akarván Kovács Béla sorsára jutni. Május 31-én lemondott, és nem tért vissza Budapestre.

Svájcból hamarosan az Egyesült Államokba utazott. A Washingtonhoz közeli Virgínia állambeli Herndonban telepedett le. Kis farmot vásárolt abból a tiszteletdíjból, amelyet memoárjaiért kapott amerikai kiadójától. Könyve angolul 1948-ban, New Yorkban jelent meg, Stephen K Swift magyar származású amerikai újságíró fordításában *The Struggle behind the Iron Curtain* címmel. Magyarul Antal László gondozásában az Európa Kiadó adta ki 1990-ben *Küzdelem a vasfüggöny mögött* címmel.

Amerikai életének első négy évében főleg herndoni kis birtokát gondozta, meg-tanult angolul, és a hatalmas ország életével, társadalmi és politikai berendezkedésével, történetével, lakóinak életformájával és szokásaival ismerkedett. A magyar emigráns politikával akkor kezdett behatóan foglalkozni, amikor az Egyesült Államokban megindult a demokratikus emigráció szervezkedése, és a kormány jelét adta annak, hogy hajlandó egy nyugati magyar politikai képviselőnek nemcsak elismerésére, de támogatására is. Az erre vonatkozó megbeszélések a valamivel korábban alakult *Szabad Európa Bizottság* égisze alatt és közreműködésével folytak.

Az Egyesült Államok kormánya, miután Magyarországgal diplomáciai kapcsolatokat ápolt, formálisan egy magyar politikai képviselőt nem ismerhetett el, de mint társadalmi kezdeményezésre indult politikai összefogást tudomásul vett, tárgyalófélnek elfogadott és anyagilag is támogatott. Az amerikai kormány szigorúan az 1945-ös kon-

cepciót tekintette kiindulási alapnak, annak a magyar demokráciának folyamatosságát támogatta, amelyet a szovjet és kommunista önkény megsemmisíteni kezdett. Washington legfőbb magyar emigráns tárgyalópartnereinek az Egyesült Államokban letelepedett Varga Bélát, a magyar nemzetgyűlés le nem mondott elnökét és Nagy Ferenc volt miniszterelnököt tekintette.

Az említett két magyar politikus hathatós részvételével indult és amerikai részről elismert nyugati magyar politikai képviselő az 1945-ös koncepció alapján állt össze. Tagjai csak olyan menekült magyar politikusok lehettek, akik az 1945-ös szabad és a 1947-es részben szabad választásokon mandátumhoz jutottak, valamint az 1939-es parlamentből azok a menekült képviselők és felsőházi tagok, továbbá néhány diplomata, akik egyfelől nem voltak szélsőjobboldali felfogásúak, másfelől elfogadták a tervezett képviselő 1945-ös közjogi alapját. Ezek elég kevesen voltak. A testület teljes létszáma száz körül mozgott, és a *Magyar Nemzeti Bizottmány* nevet kapta. Együttes ülésre soha nem hívták össze. Élén végrehajtó bizottság állt, amely adott esetben ellen-kormányának nyilváníthatta volna magát. A végrehajtó bizottság élén mindvégig Varga Béla állt, tagjai a magyarországi demokrata pártok menekült vezetői, továbbá kormányférfiak és diplomaták voltak. Mindegyik egy-egy szakterületért felelt. Nagy Ferencnek a gazdasági és pénzügyek jutottak. A szervezetnek New Yorkban volt az irodája. A szociáldemokraták közül a Londonban működő és az angol munkáspárt által támogatott többségi csoport nem csatlakozott a Bizottmányhoz. Amerikai részről magyar ügyekben elsősorban Varga Béla és Nagy Ferenc talált meghallgatásra. Mindketten egyébként azoknak a menekült politikusoknak kis csoportjához tartoztak, akik nem vettek fel idegen állampolgárságot, abból indulva ki, hogy a magyar nemzet külföldön élő képviselői. Nagy Ferenc mindvégig menekültpapírok-

kal élt az Egyesült Államokban. A Nemzeti Bizottmány kezdettől fogva a washingtoni kormány jóindulatú egyetértését és támogatását élvezte, ami megnyitotta a Bizottmány vezetői előtt más kormányelnöki és külügyi hivatalok ajtaját is.

Nagy Ferenc élt ezekkel a lehetőségekkel. Beutazta nemcsak az Egyesült Államokat, hanem sok más amerikai országot, valamint Európát és Ázsiát. Sok helyütt és sokszor hívták előadónak, főleg a szovjet megszállás alatt élő népek sorsáról és viszontagságairól faggatva őt. A nemzetközi, főleg amerikai sajtóban is gyakran nyilatkozott széles körű tájékozottságról és politikai józanságról téve tanúságot. Mindig nyugodt hangon beszélt, kerülte az éles fogalmazásokat és főleg emigráns politikusoknál nem ritka túlzásokat, szenvedélyes kifakadásokat, témák demagóg megközelítését.

Miután a Nemzeti Bizottmány 1949 júliusában formálisan is megalakult, az elkövetkező években mind több időt töltött Washingtonban és New Yorkban. Négy év után herndoni birtokát mások kezelésébe adta, idejét és energiáit a politikai munkának szentelte. Hathatós közreműködésével alakult meg 1947 nyarán a Nemzetközi Parasztunió, amely a kelet-közép-európai parasztpártok menekült politikusait tömörítette, részben olyanokat, akik hazájukban kormányfőkként próbáltak ellenállni a kommunista egyeduralmi törekvéseknek. Első elnökévé a volt lengyel miniszterelnököt, Stanislaw Mikolajczykot választották, akit 1964-ben Nagy Ferenc addigi alelnök követett az elnöki tisztben. Magyar részről a kisgazdapártiakon kívül a Nemzeti Parasztpárt emigránsai is csatlakoztak a Parasztunióhoz.

Emigrálásuk után mind a kisgazdák (Nagy Ferenc vezetésével), mind a parasztpártiak (Kovács Imre vezetésével) először saját pártjuk emigrációs képviselőjének megszervezésére gondoltak, de Nagy Ferenc azt javasolta, hogy

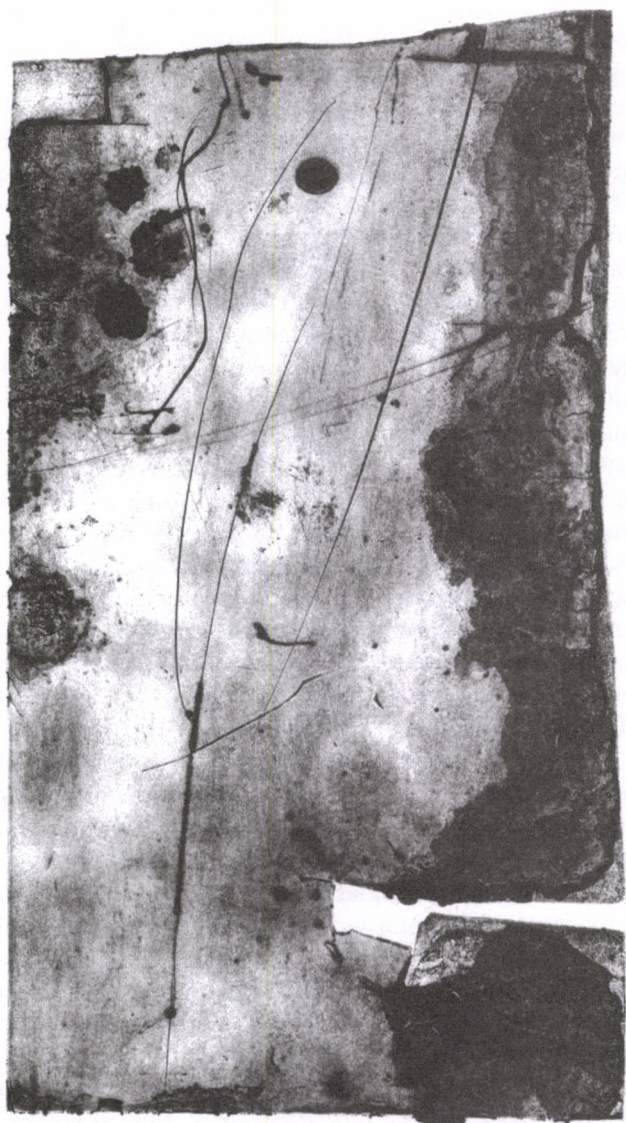
a két agrárpárt, amelynek tagjai közül sokan már Magyarországon is céljuknak tekintették a parasztegység megteremtését, fogjon össze egymással az emigrációban, és közös szervezetben működjék. Ennek folytán nem alakult újjá a két párt, hanem együttesen létrehozták a *Magyar Parasztszövetség Emigrációban* nevű szervezetet, amelyben kisgazdák, parasztpártiak és parasztszövetségek közösen és egyetértésben működtek. Az egység azonban gyengealapokon nyugodott, nem szilárdult meg, úgyhogy az elégedetlen parasztpártiak (kiknek többsége a kisgazda politikusokkal ellentétben nem ment Amerikába, hanem Európában maradt) egy idő után ki is léptek. Viszont saját szervezetet nem létesített. Nagyrészt írók és újságírók lévén megelégedtek folyóiratukban, a *Látóhatárban* végzett munkájukkal. Viszonyuk Nagy Ferencsel és Varga Bélával zavartalan maradt mindvégig. Ha nem voltak is ugyanabban a szervezetben, de az elvi kérdésekben és a politikai kapcsolat-rendszer tekintetében összetartoztak.

A legfontosabb kérdésekben a két társaság egyet értett és ha közös fellépésre alkalom kínálkozott, egyik sem habozott a másikkal tartani. Varga Bélával együtt Nagy Ferenc is tagja lett a *Látóhatár Baráti Társaságnak* és 1956-tól kezdve több írása jelent meg a müncheni folyóiratban. Az év elején a Magyar Köztársaság tíz év előtti kikiáltására emlékezett vissza, majd egy terjedelmesebb írásában a Magyarországon megoldandó feladatokról és a nyugati emigráció tennivalóiról értekezett, később, már az *Új Látóhatárban* a magyar kormány külpolitikájáról írt, majd haláluk után Kovács Béla és Tildy Zoltán emlékét idézte fel.

Itt hadd tegyek egy személyes természetű kitérőt. Nagy Ferencet az emigrációban ismertem meg, és nem dicsekvésként, csak tényként hadd említsem meg, hogy vele haláláig jó barátságban voltam. Parasztszövetségi ügyekben 1951 óta leveleztünk, 1952. április végén, első amerikai utamon a Nemzetközi Parasztnió washingtoni

kongresszusán találkoztunk először, sőt egy meghívásnak eleget téve családját is megismertem herndoni házukban. Egy időben majdnem minden évben összejöttem vele, akár úgy, hogy ő látogatott Münchenbe, akár úgy, hogy én jártam New Yorkban vagy Washingtonban.

1956. október 29-én, útban Bécs felé, megállt Münchenben, és Molnár Józseffel a repülőtéren fogadtuk, majd bécsi csatlakozásra várakozva tájékoztatott minket, hogy útban van Magyarország felé. Telefonon beszélve Tildy Zoltánnal arra az elhatározásra jutott, hogy Budapestre repül, és felajánlja szolgálatát a forradalmi kormánynak. Úgy vélte, segíteni tudna a magyar ügynek, különösen annak tárgyalásakor az Egyesült Nemzetek Szervezetének fórumain. Bécsbe eljutott ugyan, de onnan vissza kellett fordulnia, mert egyfelől a pestiek meggondolták magukat, elégségesnek véelve Kéthly Anna nyugati misszióját, másfelől nemzetközi bonyodalmaktól tartva, az amerikaiak, valamint az osztrákok is a terv feladását és a visszatérést ajánlották. A bekövetkezett események ismeretében bizony lehetségesnek, sőt valószínűleg látszik, hogy szovjet és kommunista részről budapesti megjelenését is nyugati beavatkozásnak minősítették volna. Ez pedig nem állt sem az amerikaiak, sem az osztrákok érdekében. Mi, Münchenben azonban még helyeseltük a tervet és kívántuk, hogy a vállalkozás sikerrel járjon. A kudarc nem kedvetlenítette el és nem bénította meg Nagy Ferencet. A forradalom szovjet eltiprása nem lankasztotta munkakedvét. Nagyobb külföldi utakat is vállalva felvilágosítani igyekezett a világ népeit a magyar felkelés céljairól és jellegéről, a szovjet beavatkozás ártalmas következményeiről. Közreműködött a forradalom eszméinek ébrentartásában, és segítette a magyar menekültek nyugati befogadását.

Igyekezett az ötvenhatos menekültek integrálódását előmozdítani, és Varga Bélával együtt azon fáradozott, hogy az általuk Párizsban alapított *Magyar Forradalmi Tanács* és a Nemzeti Bizottmány egyesüljön. Ez be is következett, még ha a Bizottmány tagjainak egy, nagyrészt konzervatív felfogású, része nem helyeselte és nem támogatta. A Bizottmány végrehajtó bizottságának nagyrészt negyvenötös szemléletű és múltú tagjai egyezséget kötöttek az ötvenhatosokkal, és ebből az összefogásból született meg az új képviseleti szerv, a New Yorkban székelő *Magyar Bizottság*, amelynek ugyancsak Varga Béla volt az elnöke. Az együttműködés az elkövetkező évtizedekben zavartalan volt. Ezt a szervezetet az amerikai kormány ugyanúgy támogatta, mint elődjét. A forradalom megsegítésének elmulasztása miatt érzett rossz lelkiismeret megnyugtatótására talán még nagyvonalúbban, mint korábban. Az amerikai támogatás tette lehetővé, hogy magyar emigráns politikusok a világ sok országát meglátogathatták, megértést és rokonszenvet ébresztve a forradalom céljai és Magyarország iránt. Ebben nagy szerepet játszott a sok helyütt jó hírnévnek örvendő Nagy Ferenc, rajta kívül Varga Béla, Kovács Imre, Király Béla, Kővágó József, Kiss Sándor, Varga László, valamint az Európában élő Kéthly Anna és Auer Pál.

Nagy Ferenc, mint a Nemzetközi Parasztunió alelnöke, majd elnöke, valamint a Magyar Bizottság tagja ismételten sürgette a budapesti kormányt, hogy alkalmazkodjék a megváltozott idők követelményeihez, ne idegenkedjék a sürgető reformoktól és a Nyugattal való kapcsolatoktól. Az Új Látóhatárban azt írta, hogy „a magyar nép biológiailag gyengül, erkölcsé hanyatlik, gazdasági élete válságokkal fenyeget, iparcikkei versenyképtelenek, az ország fejlődése akadozik. Ha a mai vezetők nem akarják, hogy Magyarország még elmaradottabb országgá váljék, és fejlődésében végleg megrekedjen, akkor nem szabadna visszariadniuk a külső függetlenség és a belső reformok

újtától". Négy évvel később jóleső elégtétellel állapította meg, hogy a gazdasági mechanizmus átalakításának 1968-as terve jó irányú kezdeményezés volt.

1975-ben a Helsinki konferencia idejében több emigráns politikussal és szervezet-tel ellentétben nem javasolta a közös megállapodás elutasítását, hanem ajánlotta azoknak a pontoknak a betartását, amelyek az érintett népek életkörülményeinek javulását és a szabadság határainak tágítását javasolták. Amikor 1976 őszén Washingtonban jártam, Nagy Ferencet is több alkalommal láttam. Beszélgetésünkben Helsinki is szóba került, abban a vonatkozásban, hogy nem szabadna átengedni a felejtésnek, hanem Moszkvát és az ellenőrzése alatt álló országok, így Magyarország vezetőit is arra kellene serkenteni, hogy teljesítsék a finn fővárosban vállalt kötelezettségeket. A washingtoni napokban baráti társaságokban, vacsorákon és ebédeken találkoztunk. Az ottani egyetem nagytermében magyaroknak tartott előadásomat ő vezette be, és az azt követő vitában is részt vett. A vele való beszélgetésekre emlékezve, hadd idézzek az amerikai utamról közvetlenül utána készített beszámolómból. Nagy Ferencben – írtam – „mindig józanságát, nyugodtságát és szerénységét becsültem a legjobban. Olyan tulajdonságokat testesít meg, amelyek nem gyakoriak a magyar politikusok körében. Nem kérkedik szerepével és tájékozottságával, pedig lenne oka rá, nem nyargal önnön múltján, és nem iparkodik önmagát igazolni, nem puffogat szólamokat, és nem tömi beszélgetőpartnerét közhellyekkel, olyan pózban, mintha agyából most kipattant új gondolatok lennének: egyszóval visszafogottan, tartózkodóan, szerényen adja elő mondandóját, figyelve arra is, amit a másik mond”.

A hetvenes évek elejétől egyébként jóval kevesebbet szerepelt a nyilvánosság előtt, mint azelőtt. Ennek oka feleségének betegsége volt, ami megakadályozta, hogy különféle meghívásoknak, felkéréseknek eleget tegyen, utaz-

zék, és az emigrációs közéletben a korábbihoz hasonló elevenséggel részt vegyen.

Viszont amikor 1977-ben napirendre került a háború vége óta az Egyesült Államokban őrzött magyar Szent Korona visszaszolgáltatásának kérdése, erről az amerikai törvényhozás más magyarokéval együtt az ő véleményét is kikérte. Azon kevesek egyike volt, akik a politikai emigráció hangadó tényezői közül a korona visszaadását helyeselték. Az amerikai képviselőház egy albizottsága előtt történt a meghívott magyarok meghallgatása. Kovács Imréhez, Király Bélához, Varga Lászlóhoz, Hám Tiborhoz hasonlóan Nagy Ferenc is támogatta a kormánynak a korona visszaadására vonatkozó tervét. Egyetlen kikötésük az volt, hogy derüljön ki, az amerikaiak a koronát nem a hivatalban lévő kormánynak, hanem a magyar népnek juttatják vissza. Nagy Ferenc azt mondta tanúvallomásában, hogy a Budapestre kerülő Szent Korona „megszilárdíthatja a magyarokat hitükben és kitartásukban, a népnek szüksége van bátorításra, nekünk a népre kellene függesztenünk tekintetünket, nem a rendszerre.”

Nagy Ferenc a korona 1978. január 6-án történt hazatérését politikai sikernek könyvelhette el, hiszen ha annak még nem örvendhetett, hogy a zsarnokság falai leomlanak, az önkényuralom megszűnik, az ország felszabadul, a nép visszanyeri önnön sorsa irányításának jogát és lehetőségét, a demokrácia újból a társadalom életének rendező elvévé válik, azt még megérhette, hogy a korona a magyar nép körében érvényesítheti eszméltető és ihlető hatását.

A nyolcvanas évek közeledtével, a hazalátogatás gondolatával kezdett foglalkozni. Az ezzel kapcsolatos fejleményeket már Nagy Ferenc halála után a volt miniszterelnök egy közvetlen munkatársa és barátja, az Amerikában élt Hógye Mihály emlékezéseiből ismerjük. Ezek szerint az ötlet komolyabb formában, abban a levelezésben jelentkezett először, amelyet Nagy Ferenc hosszú éveken át Vörös Vin-

cével, régi barátjával és volt kisgazdapárti képviselőtársával folytatott, és amelyben kölcsönösen beszámoltak egymásnak életük alakulásáról. Hőgye szerint a kommunista rendszerben kisebb-nagyobb szerepet kapott volt kisgazdák körében merült fel annak ötlete, hogy ki kellene deríteni, hogyan ítélik meg kommunista vezetők Nagy Ferenc egy esetleges hazalátogatását. Az idők során kiderült, hogy az ötlet adott esetben megvalósítható lenne, azzal a feltétellel, hogy a látogatásnak nem lesz politikai színezete vagy következménye, és egyik oldalnak sem kell éreznie, hogy engedményt tett a másik javára. Nagy Ferenc annak világossá tételét óhajtotta, hogy az utazás nem az ő kérésére és kezdeményezésére jött létre. Az eszmecserebe Illyés Gyula és Szegedy-Maszák Aladár volt washingtoni követ is bekapcsolódott. A közvetítők kölcsönös üzenetei, és hosszas tanakodások után azt a megoldást fogadta el mind a két fél, hogy a meghívó a Magyarok Világszövetsége, és az utazás egész tartama alatt Vörös Vince a volt miniszterelnök kísérfője lesz. Elkezdődhetek tehát az utazási előkészületek. Az út azonban elmaradt.

Hőgye Mihály visszaemlékezése szerint 1979. „június 11-ről 12-re, keddre virradó hajnalban jött a telefon, hogy Nagy Ferenc az éjszaka váratlanul meghalt”. Négy nappal később, június 16-án, szombaton temették el a herndoni presbiteriánus templomból. E gyülekezetnek egyébként presbitere volt. A temetésen képviseltették magukat Carter elnök, Herndon vezetői, valamint budapesti barátok, Baranya és Bisse lakói. A temetésen felolvasták Carter és elődje, Ford elnök levelét. A Washingtonban élő Bay Zoltán fizikus, atomtudós gyászbeszédében azt mondta, „Mátyás király óta Nagy Ferenc, az egyszerű parasztember volt az első, aki miniszterelnökként a tudósokat maga köré gyűjtötte”.

Akire születése századik évfordulóján most emlékezünk, történelmünk súlyos és válságos időszakában ke-

rült a magyar kormány élére. A demokratikus államrend fenntartására csak rövid idő adatott neki. Egy önkényuralommal szembeni küzdelemben, kellő külső segítség hiányában alulmaradt. Száműzöttként is a magyar nemzet érdekében munkálkodott. A Gondviselés, sajnos, nem adta meg neki azt az elégtételt, hogy hazáját újból láthassa és azt sem, hogy később a nép visszanyert szabadságának és önállóságának velünk együtt örvendhessen.

BORBÁNDI GYULA